

Platon'un "Devlet (Politeia)"inde Totalitarizmin İzleri

Burcu DEĞİRMENCİOĞLU 1*

¹ Samsun Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Türkiye

Esin GÜRSEL DÜĞMECİ 2*

² Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Türkiye

Makale Bilgisi

Makale Geçmişi

Geliş: 21.04.2024

Kabul: 19.09.2024

Yayın: 02.12.2024

Anahtar Kelimeler:

Platon, Politeia, İdealar teorisi, Metaller mitos, Totalitarizm

ÖZET

Etimolojik bağlamında toptancı, mutlak bir iktidarı, devletin topyekun egemenliğini hedefleyen siyasi ideolojiyi ifade etmek için tercih edilen totalitarizm, kavramsal olarak ilk defa 1920'lerden sonra kullanılmaya başlamıştır. İktidarın bizzat elinde bulundurduğu bir takım araçlar vasıtasıyla hegemonya alanına total egemenliğin empoze edildiği, insanları, grupları, aileyi, çocukları, toplumu baştan aşağı dönüştürdüğü, homojenleştirdiği bir siyasi rejim olan totaliter bir sistem tasarımının ilk izlerine, Platon'un "Devlet (Politeia)"inde rastlamak mümkündür. Hocası Sokrates'in ölümünün ardından, Sokrates'i ölüme götüren yönetimi reddeden Platon, Sokrates'i ve onun gibileri baş tacı edecek ideal bir devletin nasıl kurulabileceği üzerine düşünmüştür. Bir siyasi program olmanın yanı sıra toplumu baştan aşağıya değiştirecek, dönüştürecek bir sosyal programı da içeren devlete dair bütüncül bir okuma yapılan Devlet isimli eserinde Platon, ideal devlet modelinin üzerine inşa edildiği totaliter öğeleri ortaya koymuştur. Söz konusu öğelerle ideal devlet tasarımını güçlendiren Platon, bir insan doğası kurgulmuş ve bireyleri bu kurguya adapte edebilmek, uyumlaştırabilmek için çeşitli meşruiyet araçlarından faydalanmıştır. Eğitimden dine pek çok alanda ortaya koyduğu kurallar vasıtasıyla Platon sosyal hayatı baştan sona dizayn etmiş, görev ve disiplin ayrılıkları kesinleştirilmiş bir sistem tasarlamış, yarattığı "kapalı toplum"uyla totaliter sistemin ilk izlerini göz önüne sermiştir.

The Traces of Totalitarianism in Plato's "State (Politeia)"

Article Info

Makale Geçmişi

Received: 21.04.2024

Accepted: 19.09.2024

Published: 02.12.2024

Keywords:

Plato, Politeia, Theory of ideas, Metals mythos, Totalitarianism

ABSTRACT

Totalitarianism, a term preferred in its etymological context to express the political ideology that aims at wholesale, absolute power and the total sovereignty of the state, was first conceptualized after the 1920s. The initial traces of the design of a totalitarian system, a political regime in which total sovereignty is imposed over the hegemonic territory through a variety of tools possessed by the government itself, completely transforming and homogenizing people, groups, families, children, and society, can be discerned in Plato's "State (Politeia)." After the death of his teacher Socrates, Plato, who rejected the government that led to Socrates' 517emişe,

contemplated how to establish an ideal state that would honor Socrates and others like him. In his work titled “State”, which offers a comprehensive examination of the state, including a social program intended to effect profound change and transformation in society from top to bottom, in addition to being a political program, Plato unveiled the totalitarian elements on which the ideal state model is constructed. Plato, who bolstered the ideal state design with the aforementioned elements, constructed a conception of human nature and employed various tools of legitimacy to adapt and harmonize individuals to this ideal. Through the rules he articulated in many areas, ranging from education to religion, Plato meticulously designed social life from inception to conclusion, creating a system with distinct duties and disciplines and thereby revealing the initial traces of the totalitarian system within the “closed society” he created.

To cite this article:

Değirmencioğlu, B./Gürsel Düğmeci, E. (2024). “Platon’un “Devlet (Politeia)”inde Totalitarizmin İzleri”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(3), s. 517-538. <https://doi.org/10.51120/NEUHFD.2024.129>

***Sorumlu Yazar:** Burcu Değirmencioğlu, burcu.degirmencioğlu@samsun.edu.tr

“Sözü yumuşatmak yersiz: Platon’un siyasetteki mirasının kapsamında, teokrasi, militarizm, milliyetçilik, hiyerarşi, özgürlük karşıtlığı, totalitarizm var, dahası toplumun iktisadi yapılarından, ayrıcalıkla köle sahiplerinden oluşunun tetiklenmesiyle nefret etmek var.”¹

GİRİŞ

Kolektif bir bilinç üretimiyle toptancı bir iktidarı hedefleyen totalitarizm, kavramsal olarak ilk defa 1920’lerde Mussolini yönetimine referans verilerek kullanılmaya başlanmıştır. İtalyan toplumunu dönüştürmek için araçsallaştırılan yeni dini ifade etmek üzere tercih edilen totalitarizm kavramının kullanımı, 1930’larda Hitler Almanyası’nı da kapsamına alacak şekilde genişletilmiştir. Modern anlamda II. Dünya Savaşı ve sonrasında toptancı bir egemenlik kurmayı amaçlayan ve bu bağlamda insan ve toplum başta olmak üzere pek çok şeyi değiştiren, dönüştüren ve standardize eden bir sistemi ifade etmek üzere tercih edilen totalitarizm kavramı, esasen bir ideolojiyi ifade etmektedir. Söz konusu ideolojinin egemen kılınması için birtakım araçlardan faydalanan totaliter sistemler, bu sayede kendilerine sağlamlaştırılmış bir meşru zemin hazırlamaktadırlar.

Modern anlamda 1920’lerden sonra kullanılmaya başlanan totalitarizm kavramı, iktidarın egemenliği altında bulunan tüm alanlara birtakım araçlar vasıtasıyla sızarak total egemenliğini empoze ettiği, insanları, grupları, aileyi, çocukları, toplumu baştan aşağı dönüştürdüğü, standardize ettiği, homojenleştirdiği bir siyasi rejimi ifade etmek için kullanılmıştır.

¹ Blackburn, Simon. *Devlet ve Platon*, çev. Merve Yüksel ve Müzeyyen Baturay, Versus Kitap Yayınları, 2014, s. 28.

Modern bir kavram olmakla birlikte totalitarizm, bir ideal değil, bir olguya verilmiş isim olarak karşımıza çıkar. Kavram ve doktrin olarak yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahip olan totalitarizm, fikir ve olgu olarak eski bir geçmişe dayanmaktadır. Totaliter bir sistem kurmak ve ideolojisini aşlamak için modern devletin araçlarına gerek bulunmamaktadır. Modern bir kavram olmakla birlikte bu modern kavramın çerçevesini oluşturan örnekler incelendiğinde Platon'un Politeia'sinde önerilen model karşımıza çıkmaktadır. Sparta pratiğinden etkilenecek oluşturulan model, totalitarizm olgusunu gözler önüne sermektedir.

Hocası Sokrates'in ölümünün ardından, Sokrates'i ölüme götüren yönetimi reddederek ideal bir yönetim tasarlama gayesiyle hareket eden Platon, diyaloglardan oluşan 'Devlet (Politeia)'i kaleme almıştır. İdeal bir devlet **tasavvuruyla** hareket eden Platon'un Devlet'i bir insan kurgusu üzerine inşa edilmiştir. Sistemin en küçük parçası olan insandan başlayarak bütüne giden bir yöntem izleyen Platon, idealize ettiği yönetimi kurgularken birtakım totaliter öğelere yer vermiş, Popper'in deyiimiyle 'kapalı bir toplum' örneği ortaya koymuştur.²

Her ne kadar Platon'un ideal 'Devlet'inin totalitarizmden izler taşımadığını iddia edenler, bunun abartılan bir balon olduğu iddiasında olanlar olsa da³ totalitarizme ait tanılar, totalitarizmin özelliklerine dair açıklamalar yapıldıktan sonra Platon'un Devlet'ini bunun bir kurgusu olarak ortaya koymak mümkün olacaktır.⁴ Platon'un idealize ettiği sistemin önemli ölçüde totaliter öğelerin izlerini taşıdığını ifade etmenin yanında elbette Platon'un bir doktrin, bir ideal olarak Devlet ile modern anlamda totalitarizmin ortaya konulduğu sonucuna varılamayacaktır.⁵ Bununla birlikte Devlet'te yer bulan totaliter öğelerin modernite ile birlikte daha da görünür olmaya başladığını, modern devletlerde pratik karşılığını bulduğunu ifade etmek mümkündür.

I. TOTALİTER SİSTEMLERİN ANALİZİ

A. "Totalitarizm"ın Etimolojik Kökeni ve Kavramın Ortaya Çıkışına İlişkin Açıklamalar

Bir kavramı çalışırken onun etimolojik kökenine dair açıklamalarda bulunma gerekliliğine inanarak, Platon'un "Devlet"inde totalitarizmin izlerini ararken öncelikle "totalitarizm"ın etimolojik kökenini ortaya koyma gerekliliğinin hasıl olduğu ifade edilebilecektir. Siyaset felsefesinde ilk olarak İtalyan faşizmine referans verilerek kullanılan "totalitarizm", totaliter kelimesi ile bir ideolojiyi, doktrini, öğretiyi ifade eden "izm" ekinden

² Popper, s 1.

³ Carter, Bryum E. "Plato and Totalitarianism: A Comment Upon Basic Issues", *Social Science*, C. 30, S.3, 1995, s.171-172.

⁴ Popper, s 1; Strauss, Leo. *Platon'un Politik Felsefesi: Devlet*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, 2019; Güler Sevli, Sabir. "Platon'un Devlet'ini Bir Siyasal Program Olarak Okuma Girişimi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 60, 2021, s.634; Murley, Clyde. "Plato's 'Republic', Totalitarian or Democratic?", *The Classical Journal*, C. 36, S. 7, 1941, s.413-420; Nitekim daha sonra ortaya koyulan ve totaliter öğelerin yoğun olarak kullanıldığı pek çok distopyanın da Platon'un Devlet'inden esinlendiği iddia edilmektedir: Franck, Matthew J. "Brave 'New World', Plato's 'Republic' and Our Scientific Regime", *The New Atlantis*, S. 40, 2013, s.73-88; Yıldızturnan, Ilgın. "Toplumsal ilişkiler Ekseninde Güneş Ülkesi'ne Totalitarizm Işığında Bakış", *Hukuk Gündemi Dergisi*, 2019, s. 66-79.

⁵ Brown, Lesley. "How Totalitarian is Plato's Regime?", Erik Nis Ostfeld (ed.), *Essays on Plato's Republic*, Aarhus University Press, 1998, s.13-27.

türetilmiş bir kavramdır.⁶ İngilizce bir sözcük olarak “*totaliter (totalitarian)*”; İtalyancada “*tam, mutlak*” anlamlarına gelen “*totalitario*” kelimesi model alınarak oluşturulan bir kelime olan “*total*” ile “*otoriter (authoritarian)*” kelimesi son ekiyle (-ian/-er) birleşerek meydana gelmiştir. Fransızcadada aynı anlama gelen “*totalitaire*” ise devletin topyekûn egemenliğini hedefleyen siyasi ideolojiyi ifade etmek için kullanılmaktadır.⁷

Totaliter kavramına temel oluşturan ‘total’ kelimesi, geç 14.yüzyılda eski Fransızca ve Ortaçağ Latincesindeki ‘*totalis*’ kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin köken itibariyle, nereden geldiği bilinmese de, Latince ‘tümü, tamamı, hepsi, bütün, toplam’ anlamlarına gelen ‘*totus*’ kelimesinden türetildiği bilinmektedir.⁸

Totalitarizm, ilk olarak 1923’te *Giovanni Amendola* tarafından Mussolini yönetimine referans verilerek Faşistlerin iktidarı tekeline alma ve İtalyan toplumunu dönüştürmek için yaratılan yeni dini ifade etmek üzere kullanılmıştır.⁹ 1933’te Nazilerin iktidara gelmesi ile totalitarizm kavramı hızla mutasyona uğrayarak Nasyonal Sosyalizmi kapsayacak şekilde kullanılmaya başlamıştır.¹⁰ Toplam, bütünle ilgili anlamlarına gelen total kavramından türeyen, topyekûn bir egemenliği, tamamı, bütünü ifade eden totalitarizm kavramının kullanımına, faşist ve sosyalist yönetim deneyimlerinin etkisiyle, döneme egemen olan diktatörlüklerin benzeşen özelliklerinin tek bir kavramla anlatılması gerekliliği üzerine II. Dünya Savaşı ve sonrasında sıklıkla başvurulmuştur.¹¹ Savaş ile birlikte Faşizm ve Nazizm yenildikten kısa bir süre sonra, yeni bir küresel çatışma ortaya çıkmıştır. Avrupa’daki Sovyet emellerine ilişkin endişe, *Winston Churchill* tarafından *Fulton, Missouri*’de 5 Mart 1946’da gerçekleştirilen ‘Demir Perde (*Iron Curtain*)’ konuşmasında ‘totalitarizm’ terimini iki kez kullanmasına ortam hazırlamıştır.¹² Ardından Truman Doktrininin ‘totalitarizm’ sözcüğünü Amerikan dış politikası ve güvenlik jargonuna yerleştirmesiyle birlikte ‘totalitarizm’ kavramı yeniden canlanmıştır.¹³

B. Totalitarizmin Tanımlanması Sorunu

Totalitarizm kavramının etimolojik kökenine dair yapılan açıklamalar, totalitarizmin düşünsel temellerini ortaya koyma bakımından faydalı olmuştur. Bu bağlamda kavramın etimolojisinden ve ortaya çıkış sürecinden hareketle totaliter bir sistemin, Mussolini dönemi İtalyası’nda, Hitler Dönemi Almanyası’nda ve Stalin dönemi Rusyası’nda uygulanan siyasi rejimlerin ortak özelliklerini açıklamak için kullanılan¹⁴, toptancı ideolojik bir bütünleşmenin sağlandığı, topyekûn bir egemenliğin çeşitli araçlar vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışıldığı,

⁶ ‘Total’ (Online Etymology Dictionary) <https://www.etymonline.com/word/total#etymonline_v_15408> Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

⁷ ‘Totaliter’ (Nişanyan Sözlük) <<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/totalitaryanizm>> Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

⁸ ‘Total’ (Online Etymology Dictionary) <https://www.etymonline.com/word/total#etymonline_v_15408> Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

⁹ Baehr, Peter. “Totalitarianism”, Maryanne Cline Harawitz (ed.), *New Dictionary of the History*, Charles Scribner’s Sons, 2005, s. 2342.

¹⁰ Baehr, s. 2342.

¹¹ Çetin, Halis. “Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.26, S. 1, 2002, s. 16.

¹² Baehr, s. 2342.

¹³ Baehr, s. 2342.

¹⁴ Çetin, s. 16.

tekil, monist bir devlet yapısını ifade ettiği söylenebilecektir.

Totalitarizm herkes tarafından üzerinde uzlaşılan bir tanıma sahip değildir. Zaman içerisinde düşünürler bu kavrama farklı anlamlar yüklemeye başlamışlardır. Totalitarizm kavramının anlamında meydana gelen değişikliklerin sebebi; zaman içerisinde farklılaşan politik kültür ve ideolojik tercihlerdir. Totalitarizmin tanımı yapılırken genel olarak toplumsal, ekonomik ve politik bir takım unsurlara öncelik verildiği ve bu bağlamda kategorize edildiği görülmektedir.¹⁵ Bununla birlikte totalitarizmi yalnızca kavramsallaştığı dönem olan II. Dünya Savaşı, Hitler, Stalin ve Mussolini iktidarlarıyla sınırlayanlar, yirminci yüzyılın bir hastalığı olarak görenler de bulunmaktadır.¹⁶

Birbirinden farklı, birbirinden ayrı hususlara odaklanmış çeşitli totalitarizm tanımları, totalitarizme farklı yaklaşımlar olsa da totalitarizmi bir alanla, bir dönemle, bir yerle ya da birkaç liderin egemen olduğu topraklarla sınırlandırmak gerçekçi olmayacaktır. Yalnızca tarihin belli dönemlerindeki siyasi rejimleri ifade etmek için kullanılamayacak olan totalitarizm kavramı, aynı zamanda antik çağlardan post modern zamanlara bir ideolojik eğilimi, bu ideolojinin belli özelliklerini betimlemek için de kullanılabilir.¹⁷ Bu bağlamda totalitarizmin tanımlanması sorunu bağlamında, çalışmaya esas olan tanımlardaki ortak ideolojik eğilim, yaklaşımdır.

Devlet ve toplumu belirli bir bütünlük içerisinde birbirine eklemleyen, birbiriyle kaynaştıran, uyumlaştıran ve benimsenen "tek" dünya görüşünü topluma dayatan, bunun için çeşitli ideolojik araçlardan faydalanan, baskı ve zor kullanmayı kendi egemenlik alanında bulduran siyasal sistem genel anlamda totalitarizmi ifade etmektedir.¹⁸ Andrew Heywood'un totalitarizm ya da kendi deyişiyle 'totaliteryanizm' tanımında buna ek olarak söz konusu sistemin her alanda nüfuz eden bir ideolojik manipülasyona açık oluşu ve önüne gelen her şeyi kuşatıcı kapsayıcılığı vurgulanmıştır.¹⁹ Söz konusu totaliter sistem, bireysel ve sosyal hayatı her boyutuyla politize ederek 'total iktidar'ı hedeflemektedir.²⁰

Toplumu bir bütün olarak ele alarak tümüyle dönüştürmek isteyen, bütüncül bir kontrol sistemi ile toplumu sürekli düzenleyen totaliter sistemler, böylece ideoloji, siyasal parti, liderlik ve her halükarda devlet olgularını tek bir elden yönetmeyi ve bunların bütünlüğünü sağlamayı amaçlarlar.²¹ Nitekim "plüralizme karşı zorunluluğun, özgürlüğe karşı otoriterizmin esas olduğu bir siyasal düzen" olarak tanımladığı totalitarizmin temel özelliklerini Friedrich ve Brzezinski şöyle ifade etmiştir:

¹⁵ Barber, Benjamin R. "Conceptual Foundations of Totalitarianism", Carl J. Friedrich, Michel Curtis ve Benjamin R. Barber (eds.), *Totalitarizm in Perspective: Three Views*, Pall Mall Press, 1969, s. 14; Sakman, Mücella. "İdeolojik Hegemonya İçerisinde Örgütlenen Siyasal Bir Sistem Olarak Totalitarizm", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.55, 2015, s. 118.

¹⁶ Roskin, Michael G./Cord, Robert L./Medeiros, James A./Jones, Walter S. *Siyaset Bilimi: Bir Giriş*, çev. Atilla Yayla, Adres Yayınları 2012, s. 129 vd.

¹⁷ Sakman, s. 119; Arseni, Alexander/Pozneavoca, Veronica. "Democracy vs Totalitarianism in the Political Philosophy", *Culture and History*, C.1, S.2, 2021, s. 1-20.

¹⁸ Sakman, s. 119.

¹⁹ Heywood, Andrew. *Siyaset*, çev. Bekir Berat Özipek, 14. Bası, Liberte Yayınevi, 2014, s. 52.

²⁰ Heywood, s. 52.

²¹ Çetin, s. 16.

“İnsan varlığının bütün dirimsel taraflarını kaplayan ve toplumda yaşayan herkesin en azından edilgen bir şekilde bağlı olduğu resmi bir doktrin meydana getiren resmi bir ideoloji; tek bir adam, bir diktatör tarafından yönetilen tek bir kitle partisi, hiyerarşik ya da oligarşik düzenlenmiş, bürokrasi ile iç içe ya da ona üstün bir durumda olan parti; partiyi hem destekleyen hem de parti liderleri adına onu denetleyen ve yalnız rejim düşmanlarına karşı değil keyfi olarak seçilmiş başka sınıflara karşı kullanılan yıldırıcı bir polis denetim sistemi; basın, radyo, sinema gibi bütün etkili kitle haberleşme araçlarını kullanarak, partinin ve sadık üyelerin elinde toplanmış ve teknolojinin şartlandığı tam bir denetim tekeli; silahlı kuvvetleri kullanarak tam bir vesayet tekeli; bürokratik işbirliği ile ekonominin merkezden denetimi ve yönetimi.”²²

C. Totaliter Rejimlerin Meşruiyet Araçları

Totaliter sistemin en temel özelliği monist bir toplum oluşturabilmek için üyelerini rejimin amaçları odağında birleştirmeye çalışmaktır. Total, topyekûn bir egemenliğin sağlanabilmesi, oluşturulan toplumun tek elden, tek bir amaç uğruna ‘yönetilebilmesi’ için üyelerin sistem tarafından tek bir noktaya kanalize edilebilmesi gerekmektedir. Her şeyi kuşatan bir ideoloji olarak totalitarizmin²³ temel meşruiyet ilkesi olan birlik, bütünlük ve uyumun sağlanması için²⁴ totaliter sistemler birtakım araçlardan faydalanmışlardır. Bireylerin, grupların, toplumun amaçlarını devletin amaçları altında yok etmek, silikleştirmek, totaliter sistemlerine meşruiyet sağlamak için çoklu karar alma mekanizmasını, tüm seçenekleri yok etme, tekil bir hukuk, tek eğitim sistemi yaratma, özgürlükleri kullanılmayacak derecede sınırlandırma ve imha etme ya da devlet gözetiminde sınırlı bir şekilde tanımlama gibi araçlardan faydalanan totaliter sistemler, yeni bir toplum ve insan yaratmayı amaçlamıştır.²⁵

Monist bir toplum yaratmak amacıyla totaliter sistemler sadece siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel davranışlar üzerinde değil, özel hayat, kişisel düşünceler üzerinde de tekel kontrolü kurmaya çalışarak bütün toplumun uyumunu hedeflemişlerdir.²⁶ Bu uyumun sağlanmasında totalitarizmin nev-i şahsına münhasır birtakım özellikleri olduğu görülmektedir. İlk olarak totalitarizmin bir ‘insan doğası’ kurguladığını, insanları bu kurguya adapte etmeye çalıştığını, tasarlamış olduğu insan doğasına uyum sağlayamayana ise öteki ilan ederek yok etmeye çalıştığını belirtmek gerekir.²⁷ Totaliter bir yönetimde istenilen doğaya uygun olmayan herkes bertaraf edilmeye çalışılır.²⁸

Totaliter sistem kurguladığı doğaya insanları adapte etmeye, uyumlaştırmaya çalışırken birtakım hususları araçsallaştırma yoluna gitmiştir. Temelde hiyerarşik olarak organize edilmiş tek parti sistemi ya da demokratik çoğulculuğu hiçe sayan bir ideolojik akım, kamusal ya da

²² Friedrich, Carl J./Brzezinski, Zbigniew K. *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, çev. Oğuz Onaran, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1964, s.132.

²³ Roskin/Cord/Medeiros/Jones, s. 129.

²⁴ Çetin, s. 21.

²⁵ Curtis, Michael. *Totalitarianism*, 3th Edition, Transaction Books, 1987, s. 4-6.

²⁶ Curtis, s. 7.

²⁷ Sever, Merin. “Totalitarizmi Bugünden Bakarak Okumak”, *ArkaKapak* <<https://arkakapak.babil.com/totalitarizmi-bugunden-bakarak-okumak/>> Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022.

²⁸ Sever, Merin. “Totalitarizmi Bugünden Bakarak Okumak”, *ArkaKapak* <<https://arkakapak.babil.com/totalitarizmi-bugunden-bakarak-okumak/>> Erişim Tarihi 24 Ağustos 2022.

kolektif çıkarlar karşısında bireyin çıkarlarının göz ardı edilmesi, muhalefet olgusunun rejimin hiçbir yerinde istenmemesi, gücün, birliğin ve entegrasyonun merkezileşmesinin vurgulanması, güç ve silahlar üzerinde tekil kontrol sağlanması, kamusal çıkarlar dikkate alınarak ekonominin tek elden planlanması ve yönetilmesi bu amaca giden yolda totaliter sistemlere yardımcı olmuştur.²⁹

Tek bir ideolojik hegemonya içerisinde örgütlenen totaliter sistemler, iktidarlarının özleri olan tekelleşmeyi gerçekleştirmek için tek tip insan yaratmayı amaçlamaktadır.³⁰ Nitekim Arendt, Totalitarizmin Kaynakları üzerine yazdığı eserinde totalitarizmi 'bireylerin devasa bir şekilde kitleleştirilmesi'³¹ olarak tanımlamakta ve totaliter hareketleri ayrılmış ve yalıtılmış bireylerin kitlesele örgütü olarak nitelendirmektedir.³² Bu noktada birey, devletle temas kurduğu ilk andan itibaren belli bir eğitim sistemi içine alınarak monist bir ideoloji ile yetiştirilmektedir. İstenen birey profili ile uyumlu olmayan bireyler ise bütüncül iktidara uyumlaştırılmak üzere çeşitli araçlar vasıtasıyla dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bu noktada propaganda, bireylerin kitleleştirilmesi ve kitlelerin kazandırılmasında oldukça önemli bir araç olarak kabul edilmektedir³³:

*"İktidara el koymadan ve öğretilerine göre bir dünya kurmadan önce, totaliter hareketler, insan aklının ihtiyaçlarına gerçekliğin sağladığından daha uygun, köklerinden kopmuş kitlelerin kendilerini yurtlarında hissedecekleri ve insanlara ve onların beklentilerine musallat olmuş gerçek yaşamın, gerçek deneyimlerin sonu gelmez şoklarından kurtarıldığı yalancı bir dünya kotarır. Totaliter propagandanın sahip olduğu güç onun kitleleri gerçek dünyadan koparma yetisinde yatmaktadır."*³⁴

Totalitarizmin mutlak denetimini ele geçirdiği yerlerde ise propagandanın yerini, totalitarizm öğretisini aşılama almaktadır.³⁵ Bu doğrultuda sivil din olarak ifade edilen devlet dini³⁶, dil, simgesel ve mitolojik öğeler, resmi ideoloji vasıtasıyla total, ideolojik toplumsal kuşatma, lider söylemi, toplumun programlanması ve denetlenmesi gibi araçlar³⁷ totaliter bir sistemin kuşatma araçları olarak devreye girmektedir. Söz konusu araçlarla kuşatılan bireyler, monist ideolojiyi tamamen içselleştirerek kurgusal bir dünyanın kurallarına göre etki ve tepkide

²⁹ Curtis, s. 7-9.

³⁰ Çetin, s. 19, 22.

³¹ Arendt, Hannah. *Totalitarizmin Kaynakları/3: Totalitarizm*, çev. İsmail Serin, 4. Baskı, İletişim Yayınları, 2021, s. 52.

³² Arendt, s. 64.

³³ Totaliter sistemlerin başlıca örneklerinden Nasyonal Sosyalist Almanya deneyiminde de propaganda önemli bir araç olmuştur. Öyle ki Hitler, "*Kamu Aydınlatma ve Propaganda Devlet Bakanlığı (Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda, Propagandaministerium)*"nı kurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Değirmencioğlu, Burcu. *Westphalian Modelden Bugüne Egemenliğin Dönüşümü Bağlamında Yeni Dünya Düzeninin İnşası*, Adalet Yayınevi, 2022, s. 120-121; Hitler, Adolf. *Kavgam*, çev. Korhan Göktuğ, Panama Yayıncılık, 2020, s. 130-131.

³⁴ Arendt, s. 113.

³⁵ Arendt, s. 113.

³⁶ Düzce, Mesut. "Sivil Din ve Politik Din Kavramlarına Teorik Bir Bakış", *Bilimname*, S.41, 2020, s.385-411; Değirmencioğlu, Burcu. "Amerika Birleşik Devletleri'nin Uluslaşma Sürecinde J. J. Rousseau'nun Sivil Din Önerisinin Hayata Geçirilmesi", *C. 21, S. 2, DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, 2019, s. 2003-2031.

³⁷ Çetin, s. 19-39.

bulunacağı, inşa edilen bir toplumun mensupları kılığına bürünürler.³⁸ Uyumlaştırılmayan, homojenize ve standardize edilemeyen birey ve topluluklar ise ‘öteki’ ilan edilerek Zygmunt Bauman’ın deyimiyle ‘bahçecilik metaforu’³⁹ vasıtasıyla yok edilmeye çalışılmaktadır.⁴⁰ Arendt tarafından ‘nihai çözüm’ olarak adlandırılan bu aşama, rejimin öteki olarak nitelendirdiği insanlara, gruplara, rejim karşıtlarına yaşama şansı verilmeyen homojenleştirmenin, tektipleştirmenin son aşaması olarak ifade edilmiştir.⁴¹

II. PLATON’UN “DEVLET”İ VE TOTALİTER ÖGELER

Merin Sever, “Totalitarizmi Bugünden Bakarak Okumak” başlıklı yazısında “Platon’un Devlet’inden beridir özgür eylemin sonuçlarından korkan, bu sebeple tahmin edilemezliğin, spontane eylemin önüne geçmek isteyen, eylemlerin ve hatta insanların ‘tahmin edilebilir, tutarlı, izleği önceden belirlenmiş ve bu sınırların dışına taşmayan’ bir hale getirmesine çalışan bir düşünce çizgisi vardır ve bu yeni değildir”⁴² der. Sever’in de ifade ettiği gibi yeni olan toplumdaki farklılaşmış gelenekler, kurumlar ve sistemlerdir.⁴³ Bu nedenle totalitarizmi anlamak ve anlamlandırmanın yolu Karl Popper’in deyişiyle Platon’un Devlet’inden geçmektedir.⁴⁴

A. Platon: “İdeal” bir Devlet Tasavvuru

Soylu, zengin bir ailenin çocuğu olan Platon, hocası Sokrates öldüğünde yirmi sekiz yaşındaydı. Dönemi itibariyle iyi bir eğitim gören Platon, matematikte ve şiiirde erkenden sivrilmiş, olimpiyatlarda yarış kazanmış ünlü bir atletti. Tüm bunların yanı sıra Popper’in deyimiyle Platon, “Heraklitos’u huzursuz eden çağdan bile daha istikrarsız bir siyasal çatışma ve savaşlar döneminde yaşamıştı”.⁴⁵ Peleoponez Savaşları’nın başlangıcında doğan (İ.Ö.427) Platon’un çocukluğu, gençliği bu savaşların en sıcak dönemlerine rastlamıştır.⁴⁶ Yunanlıların kabile hayatının dağılması, Atina’yı bir tiranlık dönemine sonra da ya bir tiranlığı ya da bir oligarşiyi geri getirme yolundaki girişimlere karşı bir demokrasinin kurulmasına sürüklemişti.⁴⁷ Bu tiranlığı Platon’un, rejimi demokratlara karşı korumaya çalışırken can veren dayıları yönetiyordu.⁴⁸ Tiranlığın ardından kurulan demokrasi, Platon’un büyük bir hayranlık ve sevgi beslediği hocası Sokrates’i idam etti. Hocasının ölümünün ardından Platon, tüm hayatını Sokrates’i hayatta tutacak, Sokrates’i ve onun gibileri baş tacı edecek bir devletin nasıl kurulabileceğini idealize etmekle geçirmiştir.⁴⁹

³⁸ Arendt, s. 130.

³⁹ Bauman, Zygmunt. *Modernlik ve Müphemlik*, çev. Süha Sertabiboğlu, 4.Baskı, Alfa Yayınları, 2020, s. 37.

⁴⁰ Değirmencioglu, 2022, s. 42-48.

⁴¹ Arendt, Hannah. *Kötülüğün Sıradanlığı*, çev. Özge Çelik, 2. Baskı, Metis Yayınları, 2021, s. 92.

⁴² Sever, Merin. “Totalitarizmi Bugünden Bakarak Okumak”, *ArkaKapak* <<https://arkakapak.babil.com/totalitarizmi-bugunden-bakarak-okumak/>> Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022.

⁴³ Sever, Merin. “Totalitarizmi Bugünden Bakarak Okumak”, *ArkaKapak* <<https://arkakapak.babil.com/totalitarizmi-bugunden-bakarak-okumak/>> Erişim Tarihi 24 Ağustos 2022.

⁴⁴ Popper, s. 1.

⁴⁵ Popper, s. 47.

⁴⁶ Mumcuoğlu, Maksut/ Saygılı, Abdurrahman/ Zabunoğlu, Hamdi Gökçe. *Devletin Genel Kuramı: Antik Yunan*, 2. Cilt, Haz. Abdurrahman Saygılı, Hamdi Gökçe Zabunoğlu, Yetkin Yayınları, 2022, s.80.

⁴⁷ Popper, s. 47.

⁴⁸ Popper, s. 47.

⁴⁹ Eyüboğlu, Selahattin; Cimcoz, M.Ali. “Önsöz”, içinde (s.v-xix) Platon. *Devlet*, çev. Selahattin Eyüboğlu, M.

Platon'un ilk işi Sokrates'i öldüren demokrasiden uzaklaşmak olmuştur.⁵⁰ Demokrasi ve kısmen de oligarşiye tanıklık ederek bir süreliğine Atina'dan uzaklaşan Platon, söz konusu yönetimleri bozuk devlet düzenleri olarak eleştirmiş⁵¹ ve döndüğünde ideal devlet tasavvuruna ilişkin bir deneme yazmıştır. Yaşadığı Atina Polis'ine her bakımdan inceden inceye tasarlanmış bir tepkiyi ifade eden⁵² Diyaloglardan ve birkaç kitabın bir araya gelmesiyle oluşan Devlet'te Platon, "olması gereken" yönetim modelini ortaya koymuştur.⁵³

Peleopez Savaşı'nda Atina Polisi'nin yenilgisine tanıklık eden Platon'un kafasındaki devlet modelinin oluşmasında, savaşın galibi Sparta'nın pek çok yönden etkili olduğu söylenebilir.⁵⁴ Anne karnından başlayarak birey olarak kabul etmediği tamamıyla kamusalılaştırdığı insanların saçlarının nasıl kesileceği, evlenip evlenilemeyeceği veya ne zaman evlenilebileceği, evli çiftlerin ne sıklıkla görüşeceği, doğan hangi çocukların büyütülüp hangilerinin ölüme terk edilebileceği, çocukların doğumlarından itibaren başlayan eğitim ve terbiyesi, nüfus yönetimine ilişkin pek çok konuda günlük hayatlarına ciddi anlamda müdahil olduğu aktarılan Sparta rejimi⁵⁵, disiplini, özdeşliği, kapalılığı ve savaş becerileriyle⁵⁶ Platon'u etkisi altına alan totaliter bir sistem olarak karşımıza çıkar.⁵⁷ Kendine ait toprakları korumak, yeni toprak ihtiyaçlarını karşılamak için gücü kendinde arayan Sparta rejimi, çocuk doğar doğmaz yenilgi bilmez kahramanlar yaratma sürecini başlatarak rejim için faydalı neferler yetiştirmeyi amaçlamıştır.⁵⁸ Bu süreçte tıpkı Platon'un Devlet'inde idealize ettiği gibi başarılı bir toplum mühendisliği faaliyeti yürütülmüştür.⁵⁹ Platon'un eserlerinde sanal bir ütopyaya dönüşen Sparta sistemi, toplumu baştan aşağı değiştirecek, dönüştürecek bir siyasal ve sosyal programı içeren Devlet'te idealize edilmiştir. Sparta pratiğini "düzgün yasalarla yönetilen" bir cennet olarak benimseyen Platon'un⁶⁰ Devlet'ine dair bütüncül bir okuma yapılarak ideal devlet modelinin üzerine inşa edildiği totaliter ögeler ortaya konulabilecektir.

Ali Cimcoz, 20.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. xviii.

⁵⁰ Eyüboğlu, Selahattin; Cimcoz, M.Ali, s. xviii.

⁵¹ Sabır, s. 633.

⁵² Mumcuoğlu, Saygılı, Zabunoğlu, s.74.

⁵³ Platon, Politeia'sında ortaya koyduğu ideal devlet tasavvuruna ilişkin fikirlerini Devlet Adamı ve Yasalar eserleriyle aile, kanunun statüsü, gündelik hayat, din, sanat ile iyi bir yönetimin ilkelerini ve temellerini ortaya koymaya devam etmiştir. Platon. *Yasalar*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2021; Platon. *Devlet Adamı*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2014.

⁵⁴ Mumcuoğlu, Saygılı, Zabunoğlu, s.80; Popper'in deyişiyle "Platon, Sparta ile yetkin devletin benzerliği yolundaki doktriniyle, benim 'Büyük Sparta Efsanesi' demek istediğim, Sparta ana-kuruluşunun ve yaşam biçiminin üstünlüğüne dair, sürekli ve etkili efsanenin en başarılı propagandacılarından biri olmuştur." Popper, s.68.

⁵⁵ Sparta rejimi ve uyguladığı totaliter politikalar hakkında detaylı bilgi için bkz.: Plutarch. *On Sparta*, Translated by Richard J. A. Talbert, Penguin Books, New York, 2005; Yakut, Ayşe/Buruldağ, Nalan. "Plutarkhos, Sparta ve Gnomik Yazın: Spartalı Kadınların Söylemleri (Lacaenarum Apophthegmata)", *TAD*, C. 42, S. 74, 2023, s. 25-49; Aristotle. *Politics*, Translated by H. Rackham, Harvard University Press, Cambridge, 1959; Cartledge, Paul. *Sparta and Lakonia: A Regional History 1300 to 362 BC*, 2nd Edition, London&New York: Routledge, 2002.

⁵⁶ Mumcuoğlu, Saygılı, Zabunoğlu, s.81.

⁵⁷ Pomeroy, Sarah B. *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi: Siyaset, Toplum ve Kültür*, çev. Oğuz Yarlıgaş, 2. Basım, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2020, s. 111 vd.

⁵⁸ Pomeroy, s. 116.

⁵⁹ Pomeroy, s. 125.

⁶⁰ Pomeroy, s. 129.

1. İdealar Teorisi

Platon'un siyaset felsefesini anlamlandırabilmek, bütüncül bir okuma yapabilmek için ilk durak; Popper tarafından "Platon'un 'bütün şeyler' hakkında genel felsefesi" olarak nitelendirilen formlar ya da idealar teorisi olacaktır.⁶¹ Platon, görünen dünyanın dışında bir idealar dünyası olduğunu ifade etmektedir. İdealar dünyası Platon'a göre, kavranabilen dünyadaki her şeye kaynaklık eden asıl dünyadır.⁶² Platon idealar evrenini mağara alegoriyle ifade etmiştir:

*"Şimdi, dedim, insan denen yaratığı eğitimle aydınlanmış ve aydınlanmamış olarak düşün. Bunu şöyle bir benzetmeyle anlatayım: Yeraltında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılan bir giriş... İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Ne kımldayabiliyor ne de burunlarının ucundan başka bir yer görebiliyorlar. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki, kafalarını bile oynatamıyorlar. Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında. Mahpuslarla ateş arasında dimdik bir yol var. Bu yol boyunca alçak bir duvar, hani şu kukla oynatanların seyircilerle arasına koydukları ve üstünde marifetlerini gösterdikleri bölme var ya, onun gibi bir duvar."*⁶³

Görünen, kavranan dünyada insanın zincirlere vurulmuş bir mağarada olduğunu ifade eden Platon, gerçekliğin, en yüksek iyinin idealar dünyasında olduğunu belirtir⁶⁴:

*"Şimdi, sevgili Glaukon, bu benzetmeyi demin söylediklerimize uyduralım. Görünen dünya mağara zindanı olsun. Mağarayı aydınlatan ateş de güneşin yeryüzüne vuran ışığı. Üst dünyaya çıkan yokuş ve yukarıda seyredilen güzellikler de, ruhun düşünceler dünyasına yükselişi olsun. Benim nereye varmak istediğimi merak ediyordun ya, işte bu benzetmeyle iyice anlamış olursun. Doğru mu, yanlış mı orasını Tanrı bilir. Herhalde benim düşünceme göre kavranan dünyanın sınırlarında "iyi" ideası vardır. İnsan onu kolay kolay göremez. Görebilmek için de, dünyada iyi ve güzel ne varsa, hepsinin ondan gelmiş olduğunu anlaması gerekir. Görülen dünyada ışığı yaratan ve dağıtan odur. Kavranan dünyada da doğruluk ve kavrayış ondan gelir. İnsan ancak onu gördükten sonra iç ve dış hayatında bilgece davranabilir."*⁶⁵

Düşünülen, kavranan dünyanın, görünen dünyadan daha gerçek olduğunu ifade eden Platon, kavranan dünyada var olan ideaların gerçek dünyada yansımaları olduğunu söyler.

⁶¹ Popper, s. 53.

⁶² Mumcuoğlu, Saygılı ve Zabunoğlu'nun deyişiyle; "Bu kuram özetle, insanın gerçekte gördüğü şeylerin değişmez, ebedi ve maddi olmayan özlerin ya da modellerin kötü birer kopyasından ibaret oldukları ilkesine dayanmaktadır. Örneğin bir üçgen 'form'u vardır ve gördüğümüz bütün üçgenler bu formun yalnızca birer kopyasıdır. Hatırlanacağı üzere Platon'un hocası Sokrates'ten önceki filozoflar -bu arada Sofistler- gerçekliği belli bir madde varlığı olan şeyler olarak düşünürken, Platon maddi olmayan formlar ya da ideaları asıl gerçeklik olarak göstermişlerdir." Mumcuoğlu, Saygılı, Zabunoğlu, s.72.

⁶³ Platon, 2010, 514a, s. 231.

⁶⁴ "Mağara insanını hatırla şimdi. Zincirlerinden kurtulmuş, gölgelerinden kuklalara ve ışığa dönüyor; sonra da dışarı, gün ışığına çıkıyor. Orda da henüz canlıları, bitkileri değil, onların sudaki yansılarını, gerçek varlıkların gölgelerini görmektedir. Daha önce gördükleriyse, güneşin bir benzeri olan bir ışığın yarattığı gölgelerdi sadece." Platon, 2010, 517b, s. 254.

⁶⁵ Platon, 2010, s. 234-235.

Kavranabilen ama görülemeyen ideallara⁶⁶ erişmek ise en yüksek iyiye, mutluluğa götürür. Bu nedenle ideal devlet tasavvurunu ortaya koymaya çalışan Platon'un siyaset felsefesinde, İdealar Teorisi oldukça önemlidir. Popper, idealar teorisinin Platon'un felsefesinde en azından birbirinden farklı üç ayrı görevi olduğunu ifade eder:

*"(1) Çok önemli bir metodolojik araçtır, çünkü salt bilimsel bilgiyi ve hatta, doğrudan doğruya hakkında bilgi edinmeyeceğimiz (yalnızca kanı sahibi olabileceğimiz), değişen şeyler dünyasına uygulanabilecek bilgiyi olanaklı kılar. Böylelikle, değişen bir toplumun sorunlarını araştırmak ve siyaset bilimi kurmak olanaklı olmaktadır. (2) Son derece gereksinim duyulan çürüme ve değişim teorisine, yani bir türeme ve bozulma teorisine ve özellikle tarihe ipucu vermektedir. (3) Toplumsal alanda, bir çeşit toplumsal yapıcılık için yolu açmakta ve toplumsal değişimi durdurma araçları yapmayı olanaklı kılmaktadır; çünkü, bir devletin Form ya da İdeasına çürümeyecek kadar yakından benzeyen bir "yetkin devlet" kurmayı düşündürmektedir."*⁶⁷

2. Platon'un Devletin Kökenine Dair İleri Sürdüğü Fikirler ve 'Metaller Mitosu'

Platon'un ideal devlet tasavvuruna ilişkin düşüncelerini Platon'un benimsediği biyolojik teoriden ayırmak mümkün değildir. Organizmacı teori olarak da ifade edilen biyolojik teori Platon'un insan ve devlet anlayışına teorik dayanak sağlamaktadır.⁶⁸ Organizmacı teori, devlet ile insan organizmasını eşleştirerek devletin kökenine dair açıklamalarda bulunmaktadır. Bu teoriye göre yaşayan bir organizma olarak görülen devlet, tıpkı insan gibi kendiliğinden doğar, büyür ve ölür. İnsan organizmasıyla benzer görülen devletin de insanlar gibi kendisini var eden, yaşamasını, büyümesini, gelişmesini sağlayan birtakım organları bulunmaktadır. İnsan organlarıyla eşdeğerde olan bu organlar, devletin işlevlerini yerine getirerek hayatta kalmasını sağlarlar. Örneğin insanı yöneten beyin, devletin de yöneticisi konumundadır.

Organizmacı teorinin en bilinen savunucularından Platon, devleti canlı bir organizma olarak kabul ederek, devlet denen organizmanın sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi için çeşitli organlara ihtiyacı olduğunu belirtmiştir.⁶⁹ Bu organlar yönetici sınıfı, savaşçılar sınıfı ve üretici sınıfıdır. Bu organlar içerisindeki hücreler konumunda yer alan "yurttaş" ise ancak organın gerektirdiği, üstlerine düşen belirli fonksiyonları yerine getirdikleri zaman anlam ve değer kazanırlar. Organizmacı teori bağlamında insan vücudunda bir hücrenin önemi, anlamı ve değeri ne ise yurttaşın devlet denen organizma içerisindeki önemi, değeri ve anlamı odur.⁷⁰

Platon'a göre insanların tek tek yaşamaktan vazgeçip, toplu yaşamaya ihtiyaç duymalarının, toplumu yaratmalarının sebebi; insanların başkalarını gereksinmeleridir.⁷¹ Bu nedenle Platon toplumu yaratanın 'iş bölümü' olduğunu düşünmektedir.⁷² Platon tarafından

⁶⁶ Platon, 2010, 507c, s. 223.

⁶⁷ Popper, s. 57-58.

⁶⁸ Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 15. Baskı, Beta Yayıncılık, 2015, s. 40.

⁶⁹ Göze, s. 21.

⁷⁰ Platon, 2010, 520a, s. 237.

⁷¹ Platon, 2010, 369b, s. 54.

⁷² Şenel, Alaeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve*

vurgulanan uzmanlaşma ve işbölümü, demokrasideki herkesin her işi yapabilme özgürlüğünün yarattığı kaosa yönelik geliştirdiği bir alternatif olarak okunabilecektir.⁷³ İnsanların yaratılış gereği farklı işlere eğilimli olduklarını, sadece belli görevleri yerine getirebileceklerini belirten Platon, ideal devletini katmanlara bölmüştür. Devletin kökenine dair benimsediği organizmacı teoriyle doğrudan ilişkili olarak insanları mayaları gereği yumuşak bir kast sistemi içerisinde kategorize eden Platon, bir çeşit Fenike masalı olarak ifade ettiği⁷⁴ ‘metaller mitos’ olarak adlandırılan⁷⁵ hikayesine toplumu inandırmak istemiştir:

“Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarınızın mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aramızda bir hamur birliği olduğuna göre, sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir altından gümüş, gümüştense de altın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı, her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocuklarını tunçla ya da demirle katışık doğmuşlarsa hiç acımayıp, hamurlarına uygun işlere koyacak onları çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasından mayaları altın ve gümüşle katışık doğanlar olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe kimini bekçiliğe yükseltecek, çünkü mayasında demir, ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur” şimdi, sen yurttaşları bu masala inandırmanın bir yolunu bulabilir misin?”⁷⁶

İdeal Devlet’in kuruluşunda insanların onun önerdiği filozoflar, bekçiler, işçiler ya da yöneticiler, koruyucular, besleyiciler hiyerarşisine itaat etmelerini sağlamak için yurttaşlara her zamanki gibi Sokrates’i konuşturarak bir masal anlatan, bu masala inanmalarını bekleyen Platon, bunun ‘yararlı bir yalan’ olduğunu belirtmiştir.⁷⁷ Bu yararlı yalan ile Platon, tıpkı devletin kendinde olduğu gibi, devleti oluşturan insanlar arasında da sert bir görev ayrılığı sistemi oluşturmuştur.⁷⁸ Bununla da kalmamış söz konusu mitos, insanların mayası gereği var olduğuna inandırmak istemiştir.⁷⁹ İnsanları aynı topraktan doğdukları için benzer, fakat farklı metallerden meydana geldikleri için farklı gören alternatif bir mitin ya da Abramson’un deyişiyle *“soylu bir yalan”*ın üzerine⁸⁰ Devlet’ini inşa etmeyi amaçlayan Platon, Şenel’in ifade ettiği üzere toplumdaki işbölümüne uygun olarak doğuştan kalıtımsal farklılıklara dayandırdığı

Siyasal Düşünüş, Bilim ve Sanat Yayınları, 2017, s. 157.

⁷³ Sabır, s. 652.

⁷⁴ Platon, 2010, 414c, s. 110.

⁷⁵ Yıldız, Hasan. “Çağdaş Totalitarizm Platon’a Dayandırılabilir mi?”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 2006, s. 36 vd.

⁷⁶ Platon, 2010, 415a, s. 111.

⁷⁷ Özü sözü bir olmayı, bile bile yalan söylemekten kaçınmayı, yalandan tiksiniş doğruyu sevmeyi öğütleyen Platon, ideal devleti için faydalı olan yalanların söylenmesini destekler. Platon, 2010, 485c, s. 194.

⁷⁸ Yıldız, s. 37.

⁷⁹ “Kendilerini nasıl inandırırız bilmem, ama oğullarını, torunlarını inandırmanın bir yolu bulunabilir... Ne demek istediğini anlıyorum, ama bu kadarı bile onların devlete de, birbirlerine de daha yakından bağlanmalarını sağlar. Biz masalımızı söyleyip, yayılmasını kendi kaderine bırakalım. Toprağın çocuklarını silahlandırıp önderlerinin buyruğunda yürütelim. Şehre gelip oturacakları yeri seçsinler. Burası öyle bir yer olsun ki, oradan kanunlara karşı gelen yurttaşlarını dizginleyebilsinler...” Platon, 2010, 415d, s. 111-112.

⁸⁰ Abramson, s. 79.

katmanlı toplumu tasarlamayı amaçlamıştır.⁸¹ Bu sayede yarı kast sistemini⁸² kuran Platon, bütün değişimi durdurarak totalitarizmin izlerini taşıyan ideal devletine temel oluşturmuştur.

B. İdealize Edilen Devlette Yer Alan Totaliter Ögeler

İnsanları mutlu edecek ideal devletini tasavvur ederken Platon, herkesin söz hakkına sahip olduğu eşitlikçi demokratik sistemlerin kaosundan uzaklaşmaya çalışmış ve insanlara eşitsizlik üzerine kurduğu son derece baskıcı bir siyasi düzen hazırlamıştır.⁸³ Platonun idealize ettiği devletinde öngördüğü sistem, kapalı bir yapıya, kasta benzer bir sisteme, insanlar arası eşitsizlik kuralına dayalı bir sistemdir. İnsan sayılma ayrıcalığına sahip olanlar sadece yurttaşlardır.⁸⁴ Başka bir deyişle, insanlar arası doğal eşitsizlik savunulmaktadır.⁸⁵ Toplumun bozulması, mükemmel devletin yıkılması da kastlar arası eşitsizliğin korunamamasının, bozulmasının sonucudur.⁸⁶

Popper, ideal bir devlet yaratmak ve idealize ettiği devletin devamlılığını sağlamak konusunda Platon'un formülünü şu şekilde ifade eder: 'her türlü siyasi değişimi durdur' ve 'doğaya dön'.⁸⁷ Buna göre, kendi form ya da ideasına en uygun devlet ideal devlettir. Aynı zamanda doğaya, doğasına, insan doğasına en yakın olan istikrarlı ilkel devlete dönüş, bilge azınlığın bilgisiz çokluk üstündeki doğal sınıf hükümlerliğini benimseyen devlete dönüş idealize edilen devlete de dönüş demektir.⁸⁸

Bu bağlamda Platon, idealize ettiği devlete kavuşabilmek için kusursuz bir sistem tasarlamaya çalışmıştır. Platon'un amacı şimdiki kontrol altına almak değil, aynı zamanda geçmişi yok etmek ve geleceği tasarlamaktır. Geçmiş ifade eden toplumsal hafıza silinip, ideali yaratmaya yönelik ortak çıkarlar dikkate alınarak yeni bir hafıza yaratmalı ve geleceği sadece ortak amacın varlığı ve sürekliliği için kurgulamalıdır. Böylece *Devlet*, Jeffrey Abramson'un deyişiyle, yönetenlerin, kendi felsefi bilgilerini, kendileri açısından neyin iyi olduğunu bilme yeterliliğinden yoksun kişilerin yararına kullandıkları ütopyik bir devletin incelikli inşası yoluyla kendi doğruluk kuramına erişecektir.⁸⁹

Platon bir düzen kurmanın ve kurulan düzenin bozulmamasının en temel yönteminin o

⁸¹ Şenel, s. 158.

⁸² Platon, kalıtımsal farklılıklara dayandırdığı katmanlı toplum yapısını, akıllıdan akıllı, güçlüden güçlü çocukların doğacağını söylediği bir "ırk öğretisi" yardımıyla savunmaktadır: "İdeal devletin katmanları, aralarında pek küçük bir geçişkenliğin bulunacağı bir yarı kast düzeni şeklinde sunulmaktadır: Altından altın, gümüşten gümüş mayalı doğarsa da, arada bir karışma olabilir. Altından tunç, tunçtan, demirden altın mayalı çocukların doğduğu görülebilir. Görülürse onların mayalarına uygun yerlere yerleştirilmelerini öğütler. Ama bu konuda halka, "mayasına demir ya da tunç karışık olanların önderlik edeceği gün kentin yok olacağını tanrı buyurmuştur" denecektir." Şenel, s. 158; Platon, 2010, 415a, s. 111. Carter, s. 169. Bununla beraber Platon Devlet'in bir başka yerinde "bu üç sınıfın birbirine karışması, görevlerini değiştirmesi"nin "devlete karşı işlenen en büyük suç" olduğunu ifade eder. Platon, 2010, 434b, s. 133.

⁸³ Göze, s. 39 vd.

⁸⁴ Göze, s. 40.

⁸⁵ Göze, s. 40.

⁸⁶ Göze, s. 40.

⁸⁷ Popper, s. 107.

⁸⁸ Popper, s. 107.

⁸⁹ Abramson, Jeffrey. *Minevra'nın Baykuşu: Batı Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. İbrahim Yıldız, 4. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2022, s. 67.

düzene tabi olanlara faydalı bir eğitim vermekten geçtiğine inanmaktadır. İyi bir eğitimin amacı Platon'a göre, kurulu düzeni korumanın yanında mutluluğu sağlamak, toplumdaki farklılık, değişiklik taleplerini, sınıfsal kast sisteminin bozulmasını ve devletteki çürümeyi önlemektir.⁹⁰

Platon tarafından “*ruhun bütün gücünü 'iyi'den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatı*”⁹¹ olarak tanımlanan eğitim, ideal devleti oluşturmanın en temel aracıdır. Geçmişe ait toplumsal hafızayı bütünüyle silip, insanların hayattan, dinden, tarihten, gelenekten aktarılan tüm sosyal sermaye birikimlerini yok ederek yeni bir toplumsal hafıza oluşturmayı amaçlayan eğitim, Sakman'ın deyişiyle “*koyutulmuş ve sürekli bir seferberlik hali*”dir.⁹² İdealize ettiği devletini ayakta tutacak şeyin “*tek tip ve yekpare bir toplum yaratmak*” olduğunun farkında olan Platon, “*en iyi düzene varmak isteyen devlette herkes için ortak*”⁹³ yurttaşlık eğitim programını birer propagandaya dönüştürmüştür.⁹⁴

Birkaç aşamadan oluşan eğitim, söz sanatlarını da içeren müzik eğitimiyle başlar.⁹⁵ Çocuklara odalarında okunan ilk hikayelerle başlatılan⁹⁶ bu eğitimde güzel söz eğitimi gerçeğe uygun olan sözler ve uydurma sözlerden ibarettir.⁹⁷ Çocuklara anlatılan masalları da eğitimin bir aşaması olarak gören Platon, her masalın değil, “*ileride edinmelerini istedikleri düşüncelere uygun*” masalların anlatılması gerektiğini ifade etmiştir⁹⁸:

“*İnsanların birbirlerinden durup dururken nefret etmelerinin ayıp olduğuna, şehrimiz bekçilerinin inanmaları gerekiyorsa, Tanrıların Tanrılarla savaştıklarına, birbirlerine tuzak kurup boğuştuklarını söylememeli, gerçekten olmuş şeyler de değil bunlar. Daha da kötüsü, devletin savaş masallarının, Tanrılarla kahramanların yakınlarına, dostlarına, karşı sayısız ve çeşit çeşit düşmanlıklarının anlatılması. Biz, bekçilerimizi, bir şehirlinin bir şehirlîye kin beslemediğine, nefretin, kinin günah olduğuna inandırmak istiyorsak, çocuklara daha küçükten bambaşka şeyler anlatmalıyız. Şairler de verilen öğütlere uygun masallar düzmeye zorlanmalı. Hera'nın oğlu tarafından zincire vurulduğunu, Hephaistos'un anasını dayaktan korumak isterken babasının eliyle gökten fırlatılmasını, Homeros'un Tanrılar savaşı diye anlattıklarını şehrimizde söylememeli. İstek açık ister gizli kapaklı olsun, bütün bu masallar uzak kalsın şehrimizden. Çünkü çocuk açığı, gizli kapaklıyı ayırt edemez. Bu yaşta duyduklarımız da akıldan çıkmaz, olduğu gibi kalır. İşte bunun için de çocukların ilk duydukları sözlerin, iyilik yolunu gösterecek güzel masallar olmasına önem vermeliyiz.*”⁹⁹

Masalların anlatılmasında Platon uydurma masalları, gerçeğe uygun olmayan ama idealize edilerek tasarlanan sisteme uygun olan sözlerin anlatılmasını da faydalı görmektedir.¹⁰⁰

⁹⁰ Sakman, Mücella. *Karl Popper'in Düşüncesinde Totalitarizm Eleştirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 24.

⁹¹ Platon, 2010, 518d, s. 236.

⁹² Sakman, s. 25.

⁹³ Platon, 2010, 543a, s. 267.

⁹⁴ Sakman, s. 25-26.

⁹⁵ Platon, 2010, 377a, s. 65.

⁹⁶ Abramson, s. 67.

⁹⁷ Platon, 2010, 377a, s. 65.

⁹⁸ Platon, 2010, 377a, s. 66.

⁹⁹ Platon, 2010, 378c-d-e, s. 67-68.

¹⁰⁰Bununla birlikte Platon, İlyada destanında var olan bazı anlatıları da beğenmeyerek, faydalı olmayan sözlerin

Bu noktada Platon, sistem için işlevsel, inancı sağlamaştırıcı etkisi olan, gelenek oluşturmada yararlı gerçekdışı sözlere de yer vermektedir:

*"Tanrı haklıdır, iyi etmiştir, ceza görenler de bundan fayda etmiştir, demeli. Şaire ceza görenler bahtsızdır, buna sebep de Tanrıdır, dedirtmemeli. Şair, kötüler bahtsızdır, cezaya muhtaçtırlar, Tanrıdan gördükleri cezadan da faydalanmışlardır, derse zararı yok. Ama, iyi olan Tanrıyı başa gelen belanın sebebi sayarsa, ne yapıp geçmelidir bunun önüne. Şehrimizde iyi gelenekler olsun istiyorsak, genç ihtiyar kim olursa olsun, bu çeşit sözlerin düzenlisini de düzensizini de ne söylemeli, ne de işitmelidir. Çünkü bu çeşit sözler, ne dine uygun, ne yararlı, ne de ölçülüdür."*¹⁰¹

Müzik eğitimi gören insanın içi dışı birbirine uyan düzenli kişileri seveceğini, düzensiz insanları sevmeyeceğini belirten Platon¹⁰², eğitimde ikinci aşama olarak beden eğitimine geçer.¹⁰³ Platon'un beden eğitimi ile kastettiği 'savaşa hazırlayacak ölçülü, akıllıca' bir eğitimidir.¹⁰⁴ Devlet'te ortaya konulan çocukların beden eğitimine yönelik düşünceleri, Platon'un aristokratik kökeninden ayrı okumak mümkün değildir. Nitekim Atina'daki aristokratların sporu ve spor yarışmalarını -Olimpiyatları- önemseydiği, zenginliklerini ve konumlarını sergilemek için bu faaliyetleri ayrıcalıklı bir zemin olarak gördüğü bilinmektedir.¹⁰⁵

Eğitimin üçüncü aşaması ise felsefe eğitimidir. Gençlikte, çocuklukta yaşa uygun bir öğretim, felsefe verilmesini eğitim programına ekleyen Platon, üstünde asıl durulacak olanın gençlerin gelişen, erginliğe yaklaşan bedenleri olduğunu ifade eder. Platon *"bedenlerin felsefeye iyi bir hizmetçi olarak yetiştirilmesi ve yaş ilerleyip kafa olgunlaştıkça ona uygun çalışmaların artırılması"* gerektiğinin altını çizer.¹⁰⁶

Platon eğitim verilen herkesin aldanmak, düşüncesini değiştirmek ya da unutmaya karşı denetim altında tutulacağını, çocukluğundan itibaren gözetleneceğini de belirtmiştir:

"Demek ki, demin söylediğim ilkeyi içlerinde taşıyan ve bu ilkeyi en iyi koruyanlar bizim bekçilerimiz olacak. Her fırsatta hem kendileri, hem de toplum için en iyi olanı bulup yapmayı ödev bilecekler. Bunun için de onları çocukluklarından bu yana gözetleyeceğiz. Onları, bu ilkeyi unutmalarına, ya da değiştirmelerine yol açabilecek durumlara sokacağız; hangilerinin, ödevlerini unuttuklarını, kolay kolay aldanmadıklarını görürsek onları seçeceğiz"¹⁰⁷ ... Büyümlere kapılıp kapılmadıklarını da denetlemeliyiz. Nasıl genç tayları gürültü patırtı içinden geçirip ürkek olup olmadıklarına bakarlarsa, biz de onları korkunç durumlarla karşılaştırmalı, ya da tersine, insanı sürükleyen zevkler içine salıvermeli, altını ateşte sınar gibi sınamalıyız.

anlatılmamasını da ister. Bkz. Platon, 2010, 383c, s. 74.

¹⁰¹Platon, 2010, 380b-c, s. 69-70.

¹⁰²Platon, 2010, 402d, s. 95. "Çeşitlilik insanın içinde düzensizliğe, bedeninde bozukluğa yol açar. Oysaki müzikte sadelik, kişinin içine düzen, bedenine sağlık verir." Platon, 2010, 404e, s. 98.

¹⁰³Platon, 2010, 403c, s. 96.

¹⁰⁴Platon, 2010, 404b, s. 97. Bununla birlikte Platon her iki eğitimin mutlaka birlikte olması gerektiğini ifade etmektedir. Platon, 2010, 410d, s. 105.

¹⁰⁵Sabır, s. 654.

¹⁰⁶Platon, 2010, 498c, s. 211.

¹⁰⁷Platon, 2010, 413d, s. 109.

Bakalım, bütün bu durumlarda büyülenecekler mi? Yoksa dayanıp tam bir bekçi olduğunu gösterecek, aldığı eğitime uyup ölçülü ve düzenli kalmasını, kısaca hem kendisi hem de devlet için en yararlı olmasını bekleyecek mi? İşte böyle çocukluğunda, delikanlılığında, olgun çağında bu denemelerden başarıyla çıkan devlet önderliğine getireceğiz. Onları ömürleri boyunca şanlı kılacağız. Öldükleri zaman da onlara anıtlar dikeceğiz; en büyük armağanları sunacağız onlara. Bu denemeleri başaramayanları da atacağız. İşte, Glaukon, önderlerin ve koruyucuların seçimleri kısaca böyle olacak.”¹⁰⁸

Yurttaşlarının nasıl yaşayacaklarına, ne yiyip ne içeceklerine, edinecekleri mal mülke, çocuk çoluk sahibi olmalarına¹⁰⁹, evlenme yasaklarına¹¹⁰, evlenmelerin nasıl yapılacağına ve bu evlenmelerden hangilerinin ‘toplum için yararlı olanların kutsal sayılacağına’, doğan çocukların beslenmeleri, iyi bir eğitim almaları ve iyi birer yurttaş olarak yetiştirilebilmeleri için kadın ve erkeklerden oluşturulan özel bir kurula bırakılacağına kadar her şeyi belirleyen¹¹¹ Platon, yurttaşlarla birlikte aileyi de dizayn etmiştir. İdealize edilen düzende kadınlar, çocuklar ve bütün eşyalar ortak olacaktır.¹¹² Böylece Platon’un, özel ve bireysel olan her şeyi kamusallaştırıp, her yerden ve her yoldan silmek için elinden geleni yaptığı ifade edilebilecektir.¹¹³

Platon bununla da kalmamış aile içindeki bireylere nasıl hitap edileceğine kadar kazuistik bir metotla her şeyi belirlemeye, sınırlandırmaya, düzenlemeye çalışmıştır:

“Yalnız bir erkek bir kadınla birleşti mi, yedinci, ya da onuncu aydan sonra doğan çocuğa erkek ise ‘oğlum’, kızsı ‘kızım’ diyecek. Çocuk da ona ‘baba’ diyecek. Bu从小 doğan çocuk ‘torun’ olacak. Kendisine ‘büyükbaba’ karısına da ‘büyükana’ diyecek. Bunlarla her türlü cinsel birleşmelerden kaçınacak. Bununla birlikte, kura öyle çıkmışsa, Pythia da hoş görürse, kanun, kız kardeşlerle erkek kardeşlerin birleşmesine izin verecek.”¹¹⁴

Kusursuz bir eğitim ve öğretimden her yönüyle değerli varlıklar çıkacağını ifade eden¹¹⁵ Platon, beden ve kafa eğitiminde kurulması planlanan ya da kurulan düzene aykırı hiçbir şeyi izin verilemeyeceğini belirtmiştir.¹¹⁶ Eğitim ile yarattığı katmanlı toplumu bir arada tutmak,

¹⁰⁸ Platon, 2010, 414a, s. 110.

¹⁰⁹ “Kadın yirmisinden kırkına kadar çocuk verecek devlete; erkekse yarışta en azgın olduğu çağı geçtikten sonra elli beşine kadar yapacak bu işi... Eğer bir kimse bu yaşların altında ve üstünde çocuk yapacak olursa onu dine ve devlete karşı bir suç işlemiş sayacağız. Bu üretme, devletin her evlenmede kadın ve erkek rahiplerle yaptığı kurban ve dua törenlerinden de yoksun kalmıştır. Oysaki bu törenler seçkin insanlardan hep daha seçkin çocuklar, yararlı insanlardan daha yararlı çocuklar doğması için yapılır bunun dışında kalan her üretme, karanlıkların ve korkunç bir azgınlığın işi sayılacak.” Platon, 2010, 461b, s. 165.

¹¹⁰ Platon, tasavvur ettiği ideal devletinde koruyucuların kendilerini bekleyen ailelerinin bulunmayacağını ifade ederek, evlenme yasağını gerekçelendirmektedir: “Olağanüstü bir psikolojik dönüşüm için takım ruhu şarttır, böylece bu gençler ülkelerini kendi aileleri olarak göreceklerdir. Böylesi bir dönüşüm, koruyucuların ailesi olduğu takdirde imkansız olacaktır. Aile söz konusu olduğunda kişinin kamunun iyiliği yerine kendi çocuklarının iyiliğini tercih etmesi kaçınılmazdır. Mesleğiyle ailesi arasında kalan bir koruyucu sürekli olarak birbiriyle çatışan yükümlülüklerle maruz kalacaktır.” Abramson, s. 74.

¹¹¹ Platon, 2010, 417a, s. 113; 453d, s.155; 458e, s. 162; 460c-d, s. 164.

¹¹² Platon, 2010, 543a, s. 267.

¹¹³ Popper, s. 121.

¹¹⁴ Platon, 2010, 461b, s. 166.

¹¹⁵ Platon, 2010, 424b, s. 120.

¹¹⁶ Platon, 2010, 424c, s. 121.

totaliter sistemine bir temel oluşturmak için Platon, modern ulus devlet inşasında öncelikle başvurulan vatan, vatandaşlık gibi araçları da kullanmıştır:

*"Nasıl bir cüretle ve ne kelimelerle konuşacağım bilmem, ama önce önderleri ve yardımcıları, sonra da bütün şehri şuna inandırmaya çalışacağım; kısaca diyeceğim ki, 'Biz sizi bazı ilkelere göre yetiştirdik ya, bunlar bir çeşit rüyaydı. Gerçekte siz, silahlarınız, bütün eşyalarınızla birlikte yerin altında yetiştiniz, yoğrulduunuz. Toprak, bir ana gibi, iyice büyüttükten sonra yeryüzüne çıkardı sizi. Üstünde yetiştiğiniz bu toprak, sizleri büyüten, emziren ananızdır. Ona saldıran olursa korumak boynunuzun borcudur. Yurttaşlarınız da aynı toprağın çocukları ve sizin kardeşlerinizdir.'"*¹¹⁷

Bununla beraber Platon, bir devlet dini yaratmak ve ideal devletini sağlamlaştırmak adına "tapınakların kuruluşu, kurbanlar; büyük küçük Tanrılara, kahramanlara yapılan törenler; ölülerin gömülmesi saygı görmeleriyle ilgili kanunlar"ın toplumun yaşama düzenini koruyan ilk kanunlar, en önemli, en güzel kanunlar olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸ Platon, toplumsal birliği sağlamada sivil dinin en önemli araçlarından biri olan 'anıt mezarlar'dan da faydalanmıştır. Homeros'un dediği gibi kurbanlarda, şölenlerde kahramanlarımızı değerlerine göre kutlarken, yalnız övgü ve çelenklerle yetinmeyeceğini, onları başköşeye oturtacaklarını, bol et, bol şarap sunacaklarını, el üstünde tutacaklarını belirten Platon, öldüklerinde de bu 'uğurlu varlıklara' güzel mezarlar yaptıracaklarını ifade etmiştir.¹¹⁹

Platon totalitarizmin izlerini taşıyan ideal devlet tasavvurunu inşa ederken 'lider metaforu'ndan da faydalanmıştır. Tanrı'nın önderleri yaratırken mayasına altın kattığını ifade eden Platon, bu nedenle önderlerin "baş tacı" olduğunu ifade ederek söze başlar.¹²⁰ "Erkek-kadın hiç kimsenin öndersiz kalmamasını" "ilkelerin en büyüğü" olarak nitelendiren Platon, toprağın çocuklarını silahlandırıp önderlerin buyruğunda yürütüleceğini ifade etmiştir.¹²¹ Platon, devlet önderlerinin mutlaka filozof olması gerektiğini belirtir. Önderde devletin gücü ve aklın gücü birleşmedikçe ideal bir devletten bahsedilemeyeceğini ifade eden Platon, filozof kralın hükmettiği devlette herkesin yalnız kendi işini yapmasının gerekliliğinin bunun kesin bir kanunla sabit olmasının şart olduğunu vurgulamıştır. Aksi halde Platon'a göre devletin başı dertten kurtulmayacaktır. İnsanoğlu bunu mümkün kılmazsa Platon'a göre; "tasarlanan devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına."¹²²

Totaliter bir ideolojiyi benimseyen Platon'un devlet kanunlarının varlık amacının da salt toplumsal düzeni sağlamaktan öte olduğu ifade edilmiştir:

"Unutuyorsun ki, dostum, kanunların kaygısı birtakım yurttaşlara ötekilerden üstün bir mutluluk sağlamak değil, yurttaşları ya inandırarak, ya zorlayarak birleştirmek, her birine toplum içinde görebileceği iş payını aldirmek, böylece, bütün toplumu birden mutluluğa götürmektir. Devlet seçkin yurttaşlar yetiştirmeye uğraşıyorsa, bu onların keyiflerince yaşayıp,

¹¹⁷ Platon, 2010, 414e, s. 110-111.

¹¹⁸ Platon, 2010, 427a-b-c, s. 124.

¹¹⁹ Platon, 2010, 468e, 469b, s. 176.

¹²⁰ Platon, 2010, 415a, s. 111.

¹²¹ Platon, 2010, 415d, s. 111.

¹²² Platon, 2010, 473e, s. 182.

dileklerini yapmaları için değil, devlet düzenini sağlamlaştırmaya yardım etmeleri içindir.”¹²³

Kalıtımsal farklılıklara dayalı katmanlı toplumu dizayn ederken oluşturduğu yapay sınıflara dahil olan herkesin kendisine ait işi yapması gerektiğini ifade eden Platon, her insanın sistemin kendisine verdiği sabit olan işi iyi yapabileceğini¹²⁴, birden fazla işle aynı anda ilgilenmesi gerekirse işlerin hiçbirinde iyi olamayacağını ifade etmiştir.¹²⁵ Böylece kategorize edilen, sınıflandırılan, bir kalıba sokulanlar insanların standardın dışına adım atması engellenmekte, sistemin devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır:

“Öyleyse, bekçilerimizin başka bütün işlerden sıyrılarak kendilerini sadece devlet işine vermeleri, ondan başka bir şeyle uğraşmamaları gerekir. Onlar başka hiçbir işin taklidini bile yapmayacaklardır. Yaparlarsa, bu taklit, kendi işlerinin gerektirdiği ve çocukluklarından beri özenecekleri yiğitlik, bilgelik, dini bütünlük gibi erdemlerin taklidi olmalıdır. Bunların dışında hiçbir kötü işi ne yapsınlar, ne de taklit etsinler. Çünkü taklit ede ede, sonunda taklit etikleri şeye de alışırlar. Bu alışkanlık da bedeni, konuşmayı, görüşleri değiştiren ikinci bir tabiat olur.”¹²⁶

Tüm yönetimlerin kendi kanunlarını, kendi sistemlerini oluşturacağı düşüncesinde olan Platon, doğrunun yönetenin işine gelen olduğunu ifade etmiş ve yöneticinin, güçlünün işine gelen, ‘doğru’, ideal devletini tasarlamak için uğraş vermiştir:

“Her yönetim, kanunları işine geldiği gibi koyar. Demokratlık demokratiğe uygun kanunlar, zorbalık zorbalığa uygun kanunlar, ötekiler de öyle. Bu kanunları koyarken kendi işlerine gelen şeylerin, yönetilenler için de doğru doğru olduğunu söylerler, kendi işlerine gelenlerden ayrılanları da, kanuna, doğruluğa aykırı diye cezalandırırlar... doğruluk her yerde birdir: yönetenin işine gelendir. Güç de yönetende olduğuna göre, düşünmesini bilen bundan şu sonuca varır: Doğruluk güçlünün işine gelendir.”¹²⁷

Gerçekleşmesi ne kadar zor olsa da, idealize ettiği devlete dair tasarısının gerçekleşmesinin imkansız olmadığını belirten Platon, gerçekleşmesi mümkün olursa bunun devlet sistemleri içerisinde en iyisi olacağını ifade etmiştir.¹²⁸ İdeale ulaşmak uğruna devletin çıkarlarının her şeyden üstün tutulduğu, yurttaşların doğumlarından itibaren tek bir ideoloji altında ortak bir eğitimden geçirilerek yetiştirildiği, toplumsal düzeninin sağlanması için Platon’un insanın içinde saklı olduğunu kabul ettiği ‘maya’larına uygun olarak tasniflendiği, katmanlı bir toplum yaratılarak düzenin sağlandığı, herkesin kendine verilen işi en iyi şekilde yaptığı, hiç kimsenin sınırları aşmadığı, düzenin sağlandığı, sınırsızlığın, fazla özgürlüğün¹²⁹, saygısızlığın dışlandığı devlet Platon’un ideal devletidir.

¹²³ Platon, 2010, 520a, s. 237.

¹²⁴ Platon, 2010, 397e, s. 89.

¹²⁵ Platon, 2010, 394e, s. 85.

¹²⁶ Platon, 2010, 395c, s. 86.

¹²⁷ Platon, 2010, s. 17-18.

¹²⁸ Platon, 2010, 502c, s. 216.

¹²⁹ Platon devlet yönetimleri içerisinde “demokrasi”yi “doymak bilmeyen, başka değerleri küçümseyen özgürlük isteği”nden ötürü yıkılmaya mahkum olan bozuk yönetimler içerisinde saymıştır. Platon, 2010, 562c, s. 292.

SONUÇ

Machiavelli'den Bodin'e, Bodin'den sosyal sözleşmeciler Hobbes, Locke ve Rousseau'ya ve adını zikredemediğimiz diğer tüm devlet teorisyenlerinde olduğu gibi Platon da yaşadığı dönemin kaotik yapısından etkilenerek devlet teorisi alanına önemli bir eser bırakmıştır. İdeal devlet tasavvurunu ortaya koyduğu Devlet'i, Platon'u fazlasıyla etkileyen hocası Sokrates'in ölümünden ayrı okumanın imkanı yoktur. Platon, Sokrates'i idam ettiren sistemi karşısına alarak, O'nu öldüremeyecek bir sistem kurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda herkesin özgür olduğu, yurttaşların serbestçe konuştuğu, dilediklerini yaptığı, görünüşte "türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi", birbirinden farklı insanları bir araya getiren, göze hoş gelen demokrasiyi bozuk yönetim ilan ederek bunun tam tersi bir yönetimi oluşturmaya çalışmıştır.¹³⁰

Atina'nın içinde bulunduğu kaosun sorumlusu olarak saygısızlık, yüzüzlük, kargaşa, israf ve serseriliğin baş tacı olduğu demokrasiyi¹³¹ gören Platon, bu sistemden kurtulmak için mutlak bir düzenin egemen olduğu bir sistem tasarlama yoluna gitmiştir. İdeal devlet düzenini tasarlamak, mağaranın ardını görmek, ideale erişmek elbette kolay olmamıştır. Değişimi durdurmak, tam bir düzen tasarlamak için Platon, kalıtsal farklılıklara dayanan katmanlı bir toplum yapısı oluşturmuştur. Herkesin mayası gereği doğuştan farklı sınıflara dahil edildiği bu sistem, kast sistemini çağrıştırmaktadır. Sınıflar arası geçişin mümkün olmakla birlikte, çok da uygun görülmediği söz konusu yapıda, ideal bir devlete erişebilmek için sınıflara dahil olan herkesin iş bölümü esasları çerçevesinde, kaosa imkan vermeyecek ölçüde, kendi sınıfına ait olan işi yapması teşvik edilmiş, sınıflar arası birleşmeler yasaklanmış, bu birleşmelerden doğan çocuklar sisteme dahil edilmemiştir.

Platon, Devlet ile ortaya koyduğu devlet modeli ile totaliter, otoriter, faşist ve kimi zaman, zamana göre bazı demokratik öğelere yer veren bir sistem kurgulamıştır. Onu bu modellerden biri ile kategorize etmek ve doğrudan o modelle adlandırmak pek mümkün değildir.¹³² Bununla birlikte Platon'un idealize ettiği devlet modelinin büyük oranda totaliter öğeler barındırdığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Ağırlıklı olarak totaliter öğeler içeren ideal devlet modeline erişebilmek için bir insan doğası kurgulayan Platon, bireyleri bu kurguya adapte edebilmek, uyumlaştırabilmek için çeşitli meşruiyet araçlarından faydalanmıştır. Eğitimden dine pek çok alanda ortaya koyduğu sıkı kurallar vasıtasıyla sosyal hayatı, boşluk bırakmaksızın, baştan sona dizayn etmiştir. Ortak bir bilinç oluşturmaya çalışan Platon, kolektivitinin sağlanması, birliğin ve istikrarın korunmasını önemsemiştir.¹³³ Kullandığı totaliter öğelerle sınırları belirlenmiş, uyumlaştırılmış, homojenize edilmiş, görev ve disiplin ayrılıkları keskinleştirilmiş bir sistem tasarlayan Platon, yarattığı 'kapalı toplum'uyla¹³⁴ totaliter sistemin ilk izlerini gözler önüne sermiştir.

¹³⁰ Platon, 2010, 557b-c-d, s. 285.

¹³¹ Platon, 2010, 561a, s. 290.

¹³² Sabır, s. 660.

¹³³ Akgün, Sibel. "Karl Popper'in Tarih, Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.7, 2009, s. 66.

¹³⁴ Popper, s. 124.

KAYNAKÇA

- Abramson J. *Minerva'nın Baykuşu: Batı Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. İbrahim Yıldız, 4. Baskı, Dipnot Yayınları, 2022.
- Akgün, Sibel. "Karl Popper'in Tarih, Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 2009, s. 59-76.
- Arendt, Hannah. *Kötülüğün Sıradanlığı*, çev. Özge Çelik, 2. Baskı, Metis Yayıncılık, 2021.
- Arendt, Hannah. *Totalitarizmin Kaynakları/3: Totalitarizm*, çev. İsmail Serin, 4. Baskı, İletişim Yayınları, 2021.
- Aristotle. *Politics*, Translated by H. Rackham, Harvard University Press, Cambridge, 1959.
- Arseni, Alexander/Pozneavoca, Veronica. "Democracy vs Totalitarianism in the Political Philosophy", *Culture and History*, C.1, S.2, 2021, s. 1-20.
- Baehr, Peter. "Totalitarianism", Maryanne Cline Harawitz (ed.), *New Dictionary of the History*, Charles Scribner's Sons, 2005.
- Barber Benjamin R. "Conceptional Foundations of Totalitarianism", Carl J. Friedrich, Michel Curtis ve Benjamin R. Barber (eds.), *Totalitarianism in Perspective: Three Views*, Pall Mall Press, 1969.
- Bauman, Zygmunt. *Modernlik ve Müphemlik*, çev. Süha Sertabiboğlu, 4. Baskı, Alfa Yayınları, 2020.
- Brown, Lesley. "How Totalitarian is Plato's Regime?", Erik Nis Ostenfeld (ed.), *Essays on Plato's Republic*, Aarhus University Press, 1998, s. 13-27.
- Carter Bryum E. "Plato and Totalitarianism: A Comment Upon Basic Issues", *Social Science*, 30(3), 1995, s. 167-173.
- Cartledge, Paul. *Sparta and Lakonia: A Regional History 1300 to 362 BC*, 2nd Edition, London&New York: Routledge, 2002.
- Curtis, Michael. *Totalitarianism*, 3th Edition, Transaction Books, 1987.
- Çetin, Halis. "Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.26, S.1, 2002, s. 15-43.
- Değirmencioğlu, Burcu. "Amerika Birleşik Devletleri'nin Uluslaşma Sürecinde J. J. Rousseau'nun Sivil Din Önerisinin Hayata Geçirilmesi", *DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, C. 21, S.2, 2019, s. 2003-2031.
- Değirmencioğlu, Burcu. *Westphalian Modelden Bugüne Egemenliğin Dönüşümü Bağlamında Yeni Dünya Düzeninin İnşası*, Adalet Yayınevi, 2022.

- Düzce, Mesut. "Sivil Din ve Politik Din Kavramlarına Teorik Bir Bakış", *Bilimname*, S. 41, 2020, s. 385-411.
- Eyüboğlu, Selahattin; Cimcoz, M.Ali. "Önsöz", içinde (s.v-xix) Platon. *Devlet*, çev. Selahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, 20.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Franck, Matthew J. "Brave 'New World', Plato's 'Republic' and Our Scientific Regime", *The New Atlantis*, S. 40, 2013, s. 73-88.
- Friedrich C. J. Brzezinski Z. K., *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, çev. Oğuz Onaran, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1964.
- Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 15.Bası, Beta Yayıncılık, 2015.
- Heywood, Andrew. *Siyaset*, çev. Bekir Berat Özipek, 14. Bası, Liberte Yayınevi, 2014.
- Hitler, Adolf. *Kavgam*, çev. Korhan Göktuğ, Panama Yayıncılık, 2020.
- Mumcuoğlu, Maksut/ Saygılı, Abdurrahman/ Zabunoğlu, Hamdi Gökçe. *Devletin Genel Kuramı: Antik Yunan*, 2. Cilt, Haz. Abdurrahman Saygılı, Hamdi Gökçe Zabunoğlu, Yetkin Yayınları, 2022.
- Murley, Clyde. "Plato's 'Republic', Totalitarian or Democratic?", *The Classical Journal*, C. 36, S. 7, 1941, s. 413-420.
- Platon. *Devlet Adamı*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2014.
- Platon. *Devlet*, çev. Selahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, 20. Bası, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Platon. *Yasalar*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2021.
- Plutarch. *On Sparta*, Translated by Richard J. A. Talbert, Penguin Books, New York, 2005.
- Pomeroy, Sarah B. *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi: Siyaset, Toplum ve Kültür*, çev. Oğuz Yarlığaş, 2.Basım, Alfa Yayıncılık, 2020.
- Popper, Karl. *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. Mete Tunçay, 8. Bası., Liberte Yayınevi, 2021.
- Roskin, Michael G./Cord, Robert L./Medeiros, James A./Jones, Walter S. *Siyaset Bilimi: Bir Giriş*, çev. Atilla Yayla, Adres Yayınları, 2012.
- Sabır, Güler Seveli, "Platon'un Devlet'ini Bir Siyasal Program Olarak Okuma Girişimi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.60, 2021, s. 633-665.
- Sakman, Mücella. "İdeolojik Hegemonya İçerisinde Örgütlenen Siyasal Bir Sistem Olarak Totalitarizm", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.55, 2015, s. 117-126.

- Sakman, Mücella. *Karl Popper'in Düşüncesinde Totalitarizm Eleştirisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Sever, Merin. “Totalitarizmi Bugünden Bakarak Okumak”, *ArkaKapak*, <<https://arkakapak.babil.com/totalitarizmi-bugunden-bakarak-okumak/>> Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022.
- Simon, Blackburn. *Devlet ve Platon*, çev. Merve Yüksel ve Müzeyyen Baturay, Versus Kitap Yayınları, 2014.
- Strauss, Leo. *Platon'un Politik Felsefesi: Devlet*, çev. Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Şenel, Alaeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Bilim ve Sanat Yayınları 2017.
- ‘Total’ (Online Etymology Dictionary) <https://www.etymonline.com/word/total#etymonline_v_15408> Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.
- ‘Totaliter’ (Nişanyan Sözlük) <<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/totalitaryanizm>> Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.
- Yakut, Ayşe/Buruldağ, Nalan. “Plutarkhos, Sparta ve Gnomik Yazın: Spartalı Kadınların Söylemleri (Lacaenarum Apophthegmata)”, *TAD*, C. 42, S. 74, 2023, s. 25-49.
- Yıldız, Hasan. “Çağdaş Totalitarizm Platon’a Dayandırılabilir mi?”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 2006, s. 35-50.
- Yıldızturan, Iğın. “Toplumsal ilişkiler Ekseninde Güneş Ülkesi’ne Totalitarizm Işığında Bakış”, *Hukuk Gündemi Dergisi*, 2009, s. 66-79.